

"uf teutsch, frantzosisch oder welsch".

Nyt Krause-bind i Det kongelige Bibliotek

af forskningsbibliotekar, cand.mag. Ruth Bentzen

Ved Kulturværdiudvalgets medvirken kan Det kongelige Bibliotek indlemme endnu et bind af den store renaissancebogbinder Jakob Krause (1531-1585) i sin bogmuseale samling. Udvalget har lagt vægt på, at der er tale om et kle-nodie, at bogbindet er forsynet med det danske våben og sandsynligvis op-rindelig er blevet skænket den danske konge (Frederik d. 2) af hans svoger kurfyrst August af Sachsen. På grund af dette familieskab bestod der i en år-række en nær forbindelse mellem det danske hof og det boginteresserede og lærdomselskende kurfyrstepar.

Kurfyrst August (1526-86) var begyndt at samle bøger i 1556, og i 1580 havde han en samling på 2.595 bind. Kurfyrstinden, den danskfødte prin-ssesse Anna (død 1585), der var datter af Christian d. 3., delte hans interesser og skaffede sig et håndbibliotek på ca. 350 bind. Hun var desuden interesseret i medicin og optaget af lægende urter, som hun satte på brændevin. Ved sin død efterlod hun sig en samling på 181 forskellige slags brændevin, som var fremstillet i et af hende indrettet laboratorium, - en af dem skulle være god mod tømmermænd. Recepterne bevarede hun som en dyb hemmelighed og hendes broder, Frederik d. 2. af Danmark, udbad sig forgæves afskrifter af dem, men hun sendte ham en af sine urtebrændevine, der skulle hjælpe ham, da han engang led af feber og manglende appetit. Ved samme lejlighed rådede hun ham til at holde en diæt og til at udvise mådehold med hensyn til sit drikkeri. Han lovede så vidt muligt at gøre dette bl.a. af søsterkærlighed!

Kurfyrst August for sin del indrettede et trykkeri på sit slot, og den 25. august 1566 knyttede han tidens største tyske bogbinder til sit hof. I de føl-gende 19 år frembragte hofbogbinder Krause en række pragtfulde bind, dels til kurfyrsteparrets eget bibliotek, dels bind som kurfyrsten kunne bruge som gaver, dels udførte han arbejder direkte for fremmede hoffer f.eks. det dan-

ske. Af Det kongelige Biblioteks hidtidige 6 Krause-bind er de 4 sikkert sådanne gaver fra kurfyrsteparret til den danske konge, et enkelt af disse er dog muligvis en direkte bestilling fra Danmark, det femte stammer fra Suhms bogsamling og det sjette, der hidrører fra Krauses Augsburgertid før han blev kurfyrstens hofbogbinder, stammer fra Thotts bibliotek, hvorfra det via Suhm er kommet til Det kongelige Bibliotek.

Der har muligvis været flere Krause-bind i de kongelige samlinger tidligere. Man har f.eks. en beretning om, at kurfyrsteparret i 1578 sendte Frederik d. 2. to pragtfuldt indbundne eksemplarer af Konkordiebogen i det håb, at Kong Frederik ville indføre den i den danske kirke. Frederik d. 2., der imidlertid anså dette bekendelsesskrift for kættersk og var bange for, at det kunne give anledning til religiøs uro i hans rige, tilintetgjorde disse pragtfuldt indbundne eksemplarer. Han skriver selv 3 år senere til Landgreven af Hessen om denne episode, at han har "die beiden gedruckten Exemplaria, so trefflich schön und herrlich eingebunden uns unsere freundliche liebe Schwester die Churfürstinn zu Sachsen unlängst zugeschickt, also balden wie wir ihrer ansichtig worden, auf ein gut Schornsteinfeurer gebracht und verbrandt". Det er ret sandsynligt at disse gaveeksemplarer fra kurfyrsteparret har været indbundet af hofbogbinderen, - af hvem ellers? Andre boggaver i Krause-bind er eventuelt senere bortgivet som dubletter og gaver til andre bogsamlinger eller biblioteker i Danmark, således måske det nu senest erhvervede, der menes at være kommet til Aalborg stiftbibliotek som gave fra de kongelige samlinger, hvorfra det senere er bortsolgt til en privatperson.

Krauses virksomhed var enorm; før 2. verdenskrig havde f.eks. Krausesamlingen i Dresden Landesbibliotek 1.165 bind, hvoraf de 800 var af Krause selv. Krigens ødelæggelser reducerede disse til 48 bind, men ved omhyggelig restaurering er siden endnu 142 reddet.

Krause havde ved sin ansættelse som hofbogbinder påpeget over for kurfyrsten, at han var i stand til at dekorere sine bind efter tidens stilretninger "uf teutsch, frantzosich oder welsch" (på tysk, fransk eller italiensk maner). Han havde efter sin uddannelse som bogbinder været på valsen i c. 10 år muligvis i Frankrig og lige før 1560 finder man ham i Augsburg, hvor han er svend hos Anton Ludwig, der en årrække tidligere havde arbejdet i Venedig, og af hvem han lærer den italienske dekoreringsstil. I 1561 aflagde Krause mesterprøve, hvorefter han virkede som mester en årrække i Augsburg. Hans "teutsch" bind er i hvidt svineskind med dekoration i blindtryk, hans "frantzosich oder welsch" er i brunt kalveskind med rig dekoration i guldtryk. Snittene forgyldt, ciseleret og bemalet. Disse kalveskindsbindinger med deres rige forgyldning er et blændende pragtfuldt skue. Det kongelige Biblioteks ek-

Midtparti af bindets bagside med Kurfyrstinde Anna's danske våben. I borten til venstre ses Krause's bogbindermærke, en bredkravet krukke med tre kviste og hans initialer.

semplarer af bindene er udstyret med det kurfyrstelige og det danske våben. En enkelt har kun det danske våben og man har derfor sluttet, at det muligvis har været udført af Krause på direkte bestilling fra det danske hof. På et af bindene har man desuden under forsatspapiret fundet hans egen håndskrift.

I modsætning til disse kalveskinsbind virker hans "teutsch" hvide svineskinsbind mere stilfærdige og sobre, men de er dog varieret og fantasifuldt dekoreret med en rigdom af stempler. Det nyligt erhvervede bind er et så-

dant i hvidt svineskind med det kurfyrstelige og det danske våben i blindtryk på bindsiderne, det sachsiske på forsiden med initialerne A H Z S C (dvs August, Herzog zu Sachsen, Churfürst) og under våbnet årstallet 1581, på bagsiden kurfyrstindens danske våben og herunder inskriptionen "Anna geborn aus Königlich. Stamm v. Danmarck und Herzogin zu Sachsen." Våbnene er omgivet af en ramme med bl.a. portrætmedailloner og løvværk og her også Krauses bogbindermærke. Bogens snit har bevaret sin turkisgrønne farve, men det hvide bind er pletvis gulnet.

Bindet omslutter et eksemplar af tredje del af Luthers oversættelse af det gamle testamente, i en udgave fra 1575 [Der dritte Theil, Des Alten Testaments, darinnen alle Propheten beide grosse vnd kleine/ sampt anderen (wie hernach verzeichnet) begriffen sind. Verteuscht durch Doctor Martin Luth. 1575. Gedruckt zu Franckfurt]. Men i dette tilfælde er det, der har interesse, det kunsthåndværkerhistoriske interessante bind. Ved sin tilstedeværelse vil det supplere bibliotekets eksempler på bind af en af renaissancens største bogbindermestre.

Krause signerede som oftest sine bind med sine initialer JK enten på snittet, eller han satte diskret som her sit bogbinder-mærke - en krukke med bølgende krave [Krause] og tre kviste flankeret af sine initialer - i blindtryk ind i den detaljerede bindedekoration.

Litteratur

- H.P. ROHDE: Jakob Krause, hans læremester og hans elev. (Fund og Forskning, 1956, s. 142-61)
- Storhandel og bibliofili. En bogbinderhistorisk studie (Bogvennen 1955, s. 21-50)
- CARL ROOS: Jakob Krause-bind paa Det Kongelige Bibliotek (Aarboeg for Bogvenner, 8. aargang, 1924, s. 44-67)
- ILSE SCHUNKE: Jakob Krause og renaissancens bogbinderkunst. (Bogvennen 1958, s. 1-27, artiklen oversat af H.P. Rohde)
- Krause-Studien, Leipzig, 1932, (Zentralblatt für Bibliothekswesen, Beiheft 65)
  - Leben und Werk Jakob Krause. Leipzig, 1943
  - Jakob Krause, Stuttgart, 1953
- CHRISTEL SCHMIDT: Jakob Krause, Leipzig, 1923
- HOLGER FR. RØRDAM: Københavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. København 1869-72, Bd. II, s. 209-10